

érzelmi munkára? Hogy ugyanúgy szükségük van érzelmekre, mint minden emberi lénynek, de ezt csak a párkapcsolatukban merik, tudják megélni? Jó-e nekik, hogy még mindig pénzkereső gépként tekintenek magukra, tekintenek rájuk, és közben panaszkodnak az aranyásó nőkre, akik csak a férfi pénzét akarják? Jó-e nekik, ha kimaradnak a gyerekeik életéből? Jó-e, ha még mindig arra nevelik a kisfiúkat, hogy „a férfiak nem sírnak”?

Amíg a HFF ellenségként tekint a feministákra, férfigyűlölőnek tartja őket, és nem jön rá, hogy közös ügyért: az egyenlőségért, és közös ellenségel: a patriarchális berendezkedéssel harcolnak, amíg nem hajlandó átlátni az előjogait, és lemondani róluk, addig valódi változásra kevés esély van. Addig maradnak a vak komondorok, a kormányzás a népesség felének képviselete nélkül, a hetente megölt áldozatok, és a férfiak számára várható alacsonyabb átlagéletkor. Mert ne higgyük, hogy nincs összefüggés az érzelmek elfojtása és a betegségek megjelenése között.

Talán ez a toxikusan maszkulin kormány segít abban, hogy a férfiak is végleg megundorodjanak patriarchális rendszerétől, ahol a homoszexualitást összemossák a pedofil bűnözéssel, miközben valódi pedofilok hálózata adja-veszi a kiskorú áldozatokat. Ahol nem foglalkoznak nőügyekkel. Ahol a családbarát kormány szülészeti osztályokat zárat be, de meghallgattatja az abortuszra készülőkkel a magzati szívhangot. Természetesen csak az anyákkal. Ahol az egymillió alkoholista országában a pálinkafőzést magyaros férfivirtusként mutatják be. Lehet, hogy addig ők lesznek hatalmon, amíg ezek ellen nem lépünk föl. Akár azzal, hogy a többségi társadalom képviselőiként is végigvonulunk a betiltott Pride-on.

183

Végel László

A befejezetlen bársonyos forradalom rövid története

Figyelem a szerbiai eseményeket, amelyek lassan-lassan letargikussá tesznek. Szeretném megfejteni, valójában miért és mi történik körülöttem. Hol kezdődött? Vonakodok reménykedni, ezért legszívesebben a '68-as reményekre, dühös és reménykedő korszakomra gondolok. Annak kezdetén még bíztam benne, hogy van kiút. Néhány hónappal a '68-as egyetemista tüntetések kirobbanása előtt jelent meg az *Egy makró emlékiratai* című regényem, amelynek hangulata '68-ra emlékeztetett. Nem '68-ról szólt, hiszen az *Új Szimposion*ban évekkel előtte megjelent folytatásokban (a könyv kiadása a szocializmus torz bemutatása miatt elhúzódott), ám valahogy mégis a '68-as közérzetről szólt. Nem a lázadások utórezgése volt, hanem az előjele. Kérdemelte a lázadó ifjúság díját, a Mladost-díjat, ami óhatatlanul belesodort az eseményekbe.

Néhány napot Belgrádban töltöttem. Néhány fiatal szerb író társammal az egyetemisták között kötöttem ki. A mozgalom kimondottan baloldali volt, az egyetemet Marx Károly vörös egyetemnek keresztelték át, a fiatalok a vörös burzsoázia ellen tiltakoztak. Hibáiról és erényeiről máshol elég sokat írtam, most azonban csak a mai egyetemista demonstrációk függvényében néhány időszerű vonását idézem fel. A hivatalos sajtó akkor is elmarasztalva írt róla, szocialistaellenesnek nevezte, és sajnálattal állapította meg, hogy konkoly került a búzába. Érdekes, hogy távolról sem használt olyan durva kifejezéseket, mint a mai sajtó és a mai kormánypolitikusok, akik fasisztáknak, terroristáknak, puccsistáknak nevezik az egyetemistákat. '68-ban azzal bélyegezték meg őket, hogy ők az új baloldal hívei és az öngazgatású szocializmus ellenfelei. Puccsisták, fasiszták és nációk, ezek a súlyos vádak szóba sem kerültek. Az egyetemisták fellázadtak a hivatalos baloldal ellen. A nyugati sajtó nehezen tudta elhelyezni, hiszen az akkori nyugati mozgalmak kifejezetten baloldali antikapitalista jellegűek voltak. A hazai közvéleményt sem mozgósította úgy, mint a mai tüntetések. Azok sem csatlakoztak a tüntetésekhez, akik nem rokonszenveztek a Kommunista Diákszövetséggel, mivel jámbor kompromisszumot kötöttek a jóléti szocializmussal. A széles néptömegekre nem volt hatással a '68-as egyetemista mozgalom, viszont – erről alig olvashatók – az egykori antifasiszta partizánok korosodó nemzedékét erkölcsileg megviselte. Nyugtalanította őket saját ifjúságuk emléke. Maradt bennük némi idealizmus, bár az gyakran véres volt. Ők is tüntettek, és most nem tudták értelmezni, hogy miért fordult ellenük az ifjúság. Természetesen a pártnómenklatúra törzsének, a középkádereknek, akik nem harcoltak a boszniai erdőkben, hanem „beleszülettek” a hatalomba, nem voltak erkölcsi aggályai, ők ugyan kirendelték a készenléti rendőrséget, de nem voltak tömeges letartóztatások és brutális minősítések. Csupán egyetlen nagyobb incidens történt a belgrádi aluljáró előtt. De utána visszavonult a rendőrség, állt és várt. Várta Tito szavát, aki egy hét múlva megszólalt, és a nómenklatúra legnagyobb megrökönyödésére az örökös köztársasági elnök bejelentette, hogy az egyetemistáknak igazuk van. A végkifejlet tényleg tragikomikus volt, az egyetemisták Belgrád főterén körtáncot jártak, és az elkövetkező években elkezdődött a visszarendeződés. Tito marsall megrémült saját reformjaitól, és következtek az ólomidők: a hetvenes évek, amelyek a halála (1980) után egyre zűrzavarosabbak lettek.

Tito utódai nem tudtak mit kezdeni a hatalommal, amely az ölükbe hullott. Elsajátították az autokratikus hatalomban való működést, az autokrata halála után azonban fejvesztettek lettek. A tehetetlenségi ópium végül az ország széthullásához vezetett. Tito halálát 1980-ban a tömegek ószintén gyászolták, lehet, hogy ösztönösen az ország jövő széthullását is megsiratták. Az én '68-as nemzedékem legjobbjai rossz lelkiismerettel, félig-meddig megalázva, félig-meddig kiábrándulva várták be a '89-ben lezajló rendszerváltást.

Szerbiában erre komoly indokuk volt. A környező szocialista országokban a rendszer megpuhult, a kommunista vezetők felemelt kezekkel fogadták

a rendszerváltást. Az élénk és egyre aktívabb ellenzék pedig saját győzelmének könyvelte el Gorbacsov ajándékát. A közmegegyezéses bársonyos forradalomban azonban a rendszer továbbra is működött. A jugoszláviai kommunista elit nem emelte fel a kezét, annak ellenére, hogy a rendszer összeomlott, majd darabokra hullott az ország is. Az emberek vártak valamire, de a káoszban nem tudták megfogalmazni, hogy mire. Ha viszont valamire nagyon várnak, akkor a legrosszabb következik be. Miközben a többi szocialista országban bámulatba ejtő liberális intermezzo köszöntött be, igaz, rövid időre, vagy egy évtizedre, ám aztán kipusztult az idegen tálajban, mint egy papaja- vagy mangófa.

A szerbiai csodaváró vákuumba a liberális intermezzo helyett nacionalista proféciaival robbant be Slobodan Milošević, a regnáló kommunista párttitkár. Meetingjein százezrek jelentek meg. A szüleim szomszédasszonya a hálósobában a férje fotója mellé helyezte poszterét. Egyszerű asszony volt, nem kívánt hatalmat vagy jutalmat, csak a csodát várta. Ez többnyire őszinte nemzeti eufória volt. Rangos európai hitvallású értelmiségek egy éjszaka nacionalisták lettek. Milorad Pavić, a világhírű író, az elnöki palota szalonjában részleteket olvasott fel *Kazár szótár* című regényéből, az ország vezérkara sötét öltönyben, ünnepélyes arckifejezéssel hallgatta az író. Nemcsak a selejt támogatta az „antibürokratikus forradalmat”, hanem a klasszikus értékeket képviselő írók és művészek és az akadémikusok nagy része is.

Az egész posztoszocialista régióban Slobodan Milošević elsőnek ismerte fel a nacionalizmus kísérteties erejét, habár sosem állította magáról, hogy nacionalista, csupán azt hangoztatta, hogy vissza akarja hódítani a nemzeti érzés becsületét. Egy-két évtizeddel később találmányával sokan éltek és visszaéltek. A tízes években március 14-én feleségemmel a Keleti pályaudvaron leszálltunk a belgrádi vonatról. Miközben bőröndjeinket cipeltük, leállított bennünket egy fekete pólós csapat. Hé, öreg, és a kokárda hol maradt, kérdezték, és a hangjuk fenyegető volt. Ezt holnap tűzném fel, rebegtem. Nincs holnap, velünk vagy ellenünk, oktattak ki. Most szálltam le a vonatról, szerbiai magyar kisebbségi vagyok, védekeztem. Ezt hatott. Jó, jó. Öregem, rohanj a Múzeum körútra, ott árulnak kokárdát, a nejjel vegyetek egyet-egyed, nehogy bajba kerüljete. Szóval ide is elérkezett a vírus. Megálltam a kokárdaárus előtt. Kicsit vagy nagyot, kérdezte az árus. Nagyot, mondtam, és Milošević „antibürokratikus forradalmára” gondoltam. Tapasztalatom szerint ugyanis néha egészen jelentéktelen apróság miatt kerülhetett az ember bajba.

Furcsa, mindmáig érthetetlen történet ez. Csetniksubarás sovinszta sihederek éljenezték a kommunista párttitkárt. Hamis illúzióban éltek, de úgy érezték, hiteles illúzió omlott össze. Az átlagemberek a nagy zűrzavarban változásban reménykedtek, miközben ide-oda sodorta őket a populista ár. A környező országokban győzött a „bársonyos forradalom”, Szerbiában viszont populista színezetű autokrácia kerekedett felül. Az ország magányos európai pária lett. Következtek a háborúk. A fiatalok menekültek, az álkatonai egységek garázdálkodtak, az asszonyok sírva tüntettek

a háború ellen. A vörös sapkás egységek meneteltek főleg székhelyükön, Kulán, de a tartomány magyarulakta városaiban is. És a harctereken. A végén a tömegek gyászolták az elvesztett háborúkat. Újratemettek egy illúziót. Következett Koszovó, a NATO-légítámadás, amelynek a vége újabb illúzióvesztés lett.

Az emberek keresték a remény titkos ösvényét. Megbuktatták Miloševićet, és Zoran Đinđić felkínálta a reményt. Az „antibürokratikus forradalmat” megdöntötte a tíz évet megkésített és befejezetlen szerbiai bársonyos forradalom. Đinđić műve azonban vészesen csonka maradt. A kormányfőt meggyilkolták. Természetesen a vörössapkások művéről volt szó. Utolsó útjára több százezres tömeg kísérte ki, amely sejtette, hogy befellegzett a szokottnál durvább szerbiai bársonyos forradalomnak. A tömeg gyászolta Đinđićet és az elvesztett jövőt. Ugyanúgy sírtak az emberek, mint Tito temetésén. Nyilván sejtették, hogy újra elveszett a jövő. A bársonyos forradalom másodszer is befejezetlen maradt.

Finito! Aleksandar Vučić jelenlegi államfő Újbelgrádban diadalmasan letepte a *Zoran Đinđić sugárutat* jelző táblát, és helyette a háborús bűnös *Ratko Mladić sugárút* nevű táblát szögezte fel, ezzel jelezve az új utat és a bársonyos forradalom végét. Đinđić meggyilkolása után a szerbiai társadalom a befejezetlen bársonyos forradalom görcseiben élt. Elsiratta, hogy október 5-ét nem követte október 6. Mindeközben a délszláv háborúban születő, egyre inkább kiteljesedő vérpettyes kapitalizmus lerombolta az emberi szolidaritást.

186

Ha egy ország eltéveszti a jövőt, akkor utánanyúl a múlt. Szerbiában a múlt nem múlt el, hanem álarcot vett fel. Az emberek kiábrándultak a befejezetlen bársonyos forradalomból, Đinđić utódai ugyanúgy nem tudtak mit kezdeni az október 5-én ölükbe hulló hatalommal, mint Tito örökösei. Szétporladt egy újabb illúzió. A választópolgárok dühükben megbüntették Đinđić utódjait – és saját magukat. Bizalmat szavaztak azoknak, akiket 2000-ben megbuktattak. Csakhogy időközben a radikálisok megreformálták magukat, levetették a terepszinű egyenruhát, és Versace öltönyben indultak Brüsszel felé. Ígéreteik reményteljesek voltak. Aleksandar Vučić azt ígérte, hogy véget vet a korrupciónak. Letartóztatta Miroslav Miškovićot, Szerbia leggazdagabb nagytőkését. Népszerűsége az egekig ért, Miloševićével vetekedett! Mišković megnyerte a pert, a kormánynak sokmillió kártérítést kellett fizetni, a korrupcióellenesség hamar elcsitult. Jelenleg Vučić és Mišković békében él egymással. Nem lehet a politikai stabilitást biztosítani az új oligarchiával való szövetség nélkül. Elcsendesedett a korrupcióellenes kampány. Vučić bejelentette, hogy Szerbia nem fogja szolgálni sem Brüsszelt, sem Moszkvát, amit a nép rokonszenvvel tudomásul vett, mert felidézte a titói időket. A brüsszeli út azonban siralmasan lelassult, a Putyinnal való barátság pedig egyre inkább elmélyült, nem véletlenül, hiszen ideológiai alapokra épült. A szociális különbségek növekedtek ugyan, de az élet rendezettebbé vált. A nyugdíjak időben érkeztek, a tízes évek európai gazdasági fellendülése jó hatással volt Szerbiára is. Bevonult a nyugati és a kínai stabilitást igénylő tőke, amelynek az érdekei fontosabbak, mint az emberi

jogok és a szólásszabadság. Angela Merkelt Belgrádban Strauss-csokorral fogadták. Bájos gall mosollyal megjelent Belgrádban Macron francia elnök. Mosolygott, hiszen 12 darab Rafale típusú vadászbombázót adott el Szerbiának, összértékük kb. 2,7 milliárd euró. A sajtószabadságról, az emberi jogokról egy szót sem ejtett. Betoppant Olaf Scholz is, a volt német kancellár, ő sem hozta szóba a jogállamot, hiszen lítiumra vadászott. Milošević hadban állt az akkori európai koreszmékkel, Vučićot nem érdeklik a koreszmék, ő a multinacionális cégekkel, a nagytőkével szövetkezik, amelyek megfegyvelik az európai politikusokat. Legyenek elnézőek!

A tömegek több mint egy évtizeden át megtanultak túrni és túlélni. Vிரágzott a korrupció és a pártokrácia. Terjedt az apátia. Az új osztály, az oligarchiák helyzete megszilárdult. A félelmetesen kettészakadt Szerbia önmagával viaskodott. Ennek adtak hangot az egyetemisták, akik immár nyolc hónapja hóban, fagyban, szélviharban, záporokban, kánikulában Szerbia városaiban lezárják az utakat, blokkolják az egyetemeket, tüntetnek és mozgósítják a lakosságot. A rendőr- és csendőrkordonok látványa a mindennapok részeivé vált. Tüntetések, sebesültek, szétvert állkapcsok. Gumibotok kopognak a koponyákon. Letartóztatások. Könnygáz és bors-spray. Az utcán protestáló tömegek rendkívüli választásokat követelnek. Az anyák újra sírnak. Végleg fel kell számolni a bársonyos forradalom emlékét. Az egyetemistákat és a velük tartó polgárokat a kormánypárti médiumok és a koalíciós pártok vezetői náciknak, puccsistáknak, fasisztáknak, terroristáknak nevezik. Milošević idejében is vészterhes volt a közéleti diskurzus, de éldegélt valamiféle szabályozás. Most minden szabály felborult.

A legtöbben mindezt pusztán napi politikai szemüvegen szemlélik, szerintem azonban többről – a napi politikán túlmutató jelenségről van szó. Több évtizedes gyötrellem, trauma, fájdalom és szenvedés, illúzióvesztés előzte meg a jelenlegi tüntetéseket. Aleksandar Vučić nyolc hónap alatt legalább ötször bejelentette, hogy legyőzte a színes forradalmat. Talán lapszus. Nem a színes, hanem a bársonyos forradalomról van szó, hiszen az egyetemisták követelése majdnem szó szerint egyezik a néhai közép-európai ellenzéki értelmiség szótárával. De harminc év után Brüsszel emellett már nem áll ki. Csak diplomatikusan bejelenti, hogy aggódik. Vučić másik tévedése, hogy világhírű bestseller lesz a színes forradalom leveréséről szóló könyvéből. Nagyot téved. Mások előbb győzték le. Sokkal elegánsabban. Az egyetemisták sziszüphoszi küzdelme végül is arról szól, hogy befejezzék Đinđić művét. Azon töröm a fejem, hogy vajon a csendőrök ma letartóztatnák-e Zoran Đinđićet...